

УДК 331.556**JEL F22, J18, M12****DOI: 10.31471/2409-0948-2023-2(28)-153-162**

Маринчак Роман Олегович
аспірант другого року навчання
Івано-Франківського національного технічного університету
нафти і газу
76019, Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15
e-mail: marynchakroman@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2666-4492>

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Анотація. У статті досліджено поняття інтелектуального потенціалу та його значення для розвитку країни, здійснено оцінку впливу міграційних процесів на формування і використання інтелектуального капіталу, визначено наслідки міграції для країн з точки зору інтелектокористування та запропоновано напрями збереження та ефективного управління інтелектуальним потенціалом України в контексті втрати частини людського капіталу внаслідок війни. Зазначено, що в сучасній епісі високих технологій та цифрової трансформації інтелектуальний потенціал країни відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку сучасного суспільства. Поняття інтелектуального капіталу країни визначено як набір нематеріальних ресурсів, які впливають на інноваційність, креативність та загальну здатність країни виробляти та використовувати знання для досягнення економічного зростання та конкурентоспроможності. Досліджено складові інтелектуального капіталу, якими є освіта та наука, технології, інтелектуальна власність, людські ресурси, економічна система, культурний і творчий потенціал, здатність до адаптації та інновації.

Обґрунтовано значний вплив міграційних процесів на інтелектуальний потенціал країни та визначено наслідки міграції, які можуть бути як позитивними, так і негативними. Зокрема, для країн, які експортують людський капітал, міграція може призвести до втрати інтелектуального потенціалу. Однак для країн-імпортерів мігрантів це може стати джерелом нових талантів та інтелектуального капіталу, оскільки вони отримують підготовлених фахівців, які після адаптаційного періоду готові працювати і примножувати інтелектуальні цінності в нових умовах. Сучасна ситуація в Україні доводить, що в умовах війни і надзвичайних ситуацій зовнішні і внутрішні міграційні процеси активізуються, внаслідок чого мають місце значні втрати інтелектуального капіталу і потенціалу. Акцентовано на важливості управління інтелектуальним потенціалом в умовах міграції для його збереження та ефективного інтелектокористування. Для досягнення цієї мети необхідно розробляти політику, спрямовану на залучення талановитих фахівців, забезпечення їхніх прав та можливостей для професійного та особистого розвитку. Запропоновано напрями збереження та примноження інтелектуального потенціалу через створення стимулюючого середовища для науково-дослідного розвитку, підтримку освітніх програм та проєктів, всіляке сприяння інноваціям та технологічному розвитку. Для ефективного управління інтелектуальним потенціалом в умовах міграції також важливо розробляти механізми обміну знаннями та досвідом, а також залучати експертів із зарубіжжя для спільної роботи та реалізації проєктів.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інтелектуальний потенціал, людські ресурси, інновації, технології, наука, міграція, війна.

Marynchak Roman
graduate student of the second year of study
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
76019, Ivano-Frankivsk, Carpathian Str., 15
e-mail: lmarynchak@yahoo.com

INFLUENCE OF MIGRATION PROCESSES ON THE FORMATION OF INTELLECTUAL POTENTIAL

Abstract. The article examines the concept of intellectual potential and its importance for the country's development, evaluates the impact of migration processes on the formation and use of intellectual capital, determines the consequences of migration for countries from the point of view of intellectual use, and suggests ways of preserving and effectively managing the intellectual potential of Ukraine in the context of the loss of part of the human capital as a result of the war. It is noted that in the modern era of high technologies and digital transformation, the country's intellectual potential plays an extremely important role in the development of modern society. The concept of a country's intellectual capital is defined as a set of intangible resources that influence a country's innovativeness, creativity, and overall ability to produce and use knowledge to achieve economic growth and competitiveness. The components of intellectual capital, which are education and science, technologies, intellectual property, human resources, the economic system, cultural and creative potential, the ability to adapt and innovate, were studied.

The significant influence of migration processes on the intellectual potential of the country is substantiated and the consequences of migration, which can be both positive and negative, are determined. In particular, for countries that export human capital, migration can lead to a loss of intellectual potential. However, for migrant-importing countries, this can become a source of new talents and intellectual capital, as they receive trained specialists who, after an adaptation period, are ready to work and multiply intellectual values in new conditions. The current situation in Ukraine proves that in the conditions of war and emergency situations, external and internal migration processes are intensified, resulting in significant losses of intellectual capital and potential. Emphasis is placed on the importance of managing intellectual potential in conditions of migration for its preservation and effective intellectual use. To achieve this goal, it is necessary to develop a policy aimed at attracting talented specialists, ensuring their rights and opportunities for professional and personal development. Directions for preserving and multiplying intellectual potential through the creation of a stimulating environment for scientific research development, support of educational programs and projects, all kinds of support for innovation and technological development are proposed. For the effective management of intellectual potential in conditions of migration, it is also important to develop mechanisms for the exchange of knowledge and experience, as well as to attract experts from abroad for joint work and implementation of projects.

Keywords: intellectual capital, intellectual potential, human resources, innovations, technologies, science, migration, war.

Вступ. У сучасних умовах країни світу акцентуються на економіці, що базується на інформації та знаннях, тому головною метою розвинених країн є привертання, вдосконалення та збереження інтелектуального людського капіталу. Ми живемо в епоху цифрової трансформації, коли перехід до інформаційного суспільства максимально сприяє інноваційному розвитку економіки, а інтелектуальний капітал відіграє вирішальну роль у забезпеченні успішних змін на цьому шляху. Це актуалізує питання використання інтелектуального потенціалу з метою розвитку інтелектуальної праці, впровадження

передових технологій, винаходів, наукомістких продуктів, новаторських програм і розробок. Військова агресія росії спричинила неконтрольований потік міграції українців, наслідком якої став відтік інтелектуального капіталу за кордон. Попри те, що частина людей має намір повернутися в Україну за більш сприятливих умов життя і праці, значний відсоток емігрантів залишиться проживати за її межами, тобто це назавжди втрачені можливості використання людського капіталу. Отже, проблема збереження інтелектуального потенціалу для України сьогодні надзвичайно актуальна і потребує особливої уваги зі сторони держави та науковців для належного вивчення та пошуку шляхів її вирішення через ефективне управління інтелектуальним людським капіталом.

Аналіз сучасних зарубіжних і вітчизняних досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і практичних аспектів формування інтелектуального потенціалу присвячено роботи багатьох вчених, таких як Л. Едвінсон, І. Капітан, В. Куценко, Ю. Гава, М. Розумний, І. Мойсеєнко, С. Мочерний, О. Попович, В. Прошак, Й. Ситник, В. Петренко, Б. Данилишин, А. Липовська, В. Семиноженко, Б. Кваснюк, І. Шовкун та ін. Питання інтелектуальної міграції людського капіталу досліджували О. Баєва, І. Островський, Г. Рибак, О. Подра, К. Шиманська, Г. Беккер, Т. Шульц, М. Тодаро, Дж. Харріс, Д. С. Массей та інші.

Зокрема, О. Баєва (2023) досліджувала саме явище інтелектуальної міграції людського капіталу, його причини та наслідки, а також вплив еміграції інтелектуального капіталу на економічний розвиток країн світу. Акцент у її дослідженні зроблено на необхідності підтримки політики, орієнтованої на збереження та покращення якості людського капіталу для зменшення негативних наслідків від інтелектуальної міграції.

Цікавий термін щодо використання та управління інтелектуальним потенціалом запропонував В. Петренко (2018) – інтелектокористування. Вперше термін запропонований в його статті у 2000 році, а пізніше дещо ретельніше обґрунтований і сформульований у монографії в 2006, термін «інтелектокористування» означав «... доцільні та оптимальні управлінські рішення і дії з формування, збереження, нарощування та ефективного використання інтелектуально-ресурсного потенціалу особи чи групи осіб шляхом застосування відповідних стилів управління та управлінських технологій» [2]. Учений вважає, що проблема удосконалення управління використанням інтелектуальних ресурсів соціально-економічних систем через покращення процесів і процедур інтелектокористування заслуговує на розширене трактування не в якості проблеми окремого підприємства чи організації, території чи регіону, а проблемного питання подальшого сталого розвитку суспільства.

К. Шиманська (2018) у своєму науковому дослідженні вивчала міжнародну міграцію людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій. Цій темі було присвячено ряд наукових публікацій, у яких обґрунтовано вплив статево-вікової та освітньо-професійної структури мігрантів на формування та перерозподіл людських ресурсів країн та регіонів, досліджено вплив геоекономічних трансформацій на міжнародну міграцію через визначення їх сучасних тенденцій, описано причинно-наслідкові зв'язки міграцій між країнами та регіонами світу та сформовано модель оцінки міграційної привабливості країни для забезпечення можливості прогнозування майбутніх міграційних потоків. Така модель може бути корисною для України в період її повоєнного відновлення. Важливими є також запропоновані підходи щодо регулювання процесів міжнародної міграції на глобальному, регіональному та національному рівнях [3].

І. Островський та Г. Рибак (2019) вивчали освітні аспекти міжнародної інтелектуальної міграції та взаємозв'язок переходу до економіки знань та інтенсифікації міграційних процесів. Учені підкреслюють суперечливий вплив міграційного капіталу на стан економіки країн-донорів та доводять важливу роль вищої освіти як галузі збільшення експорту освітніх послуг. На їхню думку, в тривалій перспективі від'ємне міграційне інтелектуальне сальдо стримуватиме потенціал економічного зростання в Україні і

погіршуватиме його якість. Власне, це вже відбувається сьогодні, оскільки інтелектуальна міграція отримала додатковий поштовх внаслідок війни [4].

Однак, незважаючи на дослідження зарубіжних та вітчизняних фахівців у цій галузі, залишаються ще питання, які не дістали належного висвітлення та потребують наступних досліджень.

Висвітлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нові виклики та загрози, пов'язані з повномасштабною війною в країні та масовою міграцією населення, що негативним чином впливають на інтелектуальний капітал та потенціал нашої держави, зумовлюють пошук шляхів його збереження та ефективного управління.

Метою статті є дослідження впливу міграційних процесів на формування інтелектуального потенціалу України та пошук напрямів його збереження в складних умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу. У масштабах національної економіки інтелектуальний потенціал володіє великим резервом економічної активності, є ключовим вектором розвитку інновацій сучасного інформаційного суспільства. Однією із найбільш важливих відмінних особливостей інтелектуального потенціалу є те, що він являє собою сукупність можливостей, часто ще не розкритих, але реально існуючих для виконання певних дій [5].

Тобто, основою інтелектуального потенціалу є, насамперед, можливості людей створювати товари і послуги, продукти інтелектуальної власності. Як зазначає В. Петренко, саме людські ресурси планети - множина елементарних носіїв і, одночасно, користувачів інтелекту, є тим ресурсним джерелом, яке забезпечує існування і постійний розвиток або стагнацію, деградацію і занепад суспільства [2].

Інтелектуальний капітал країни являє собою набір нематеріальних ресурсів, які визначають інноваційність, креативність та здатність країни виробляти і використовувати знання для досягнення економічного зростання та конкурентоспроможності. Це поняття охоплює різноманітні сфери, включаючи освіту, науку, технології, культуру та інтелектуальну власність (рис. 1).

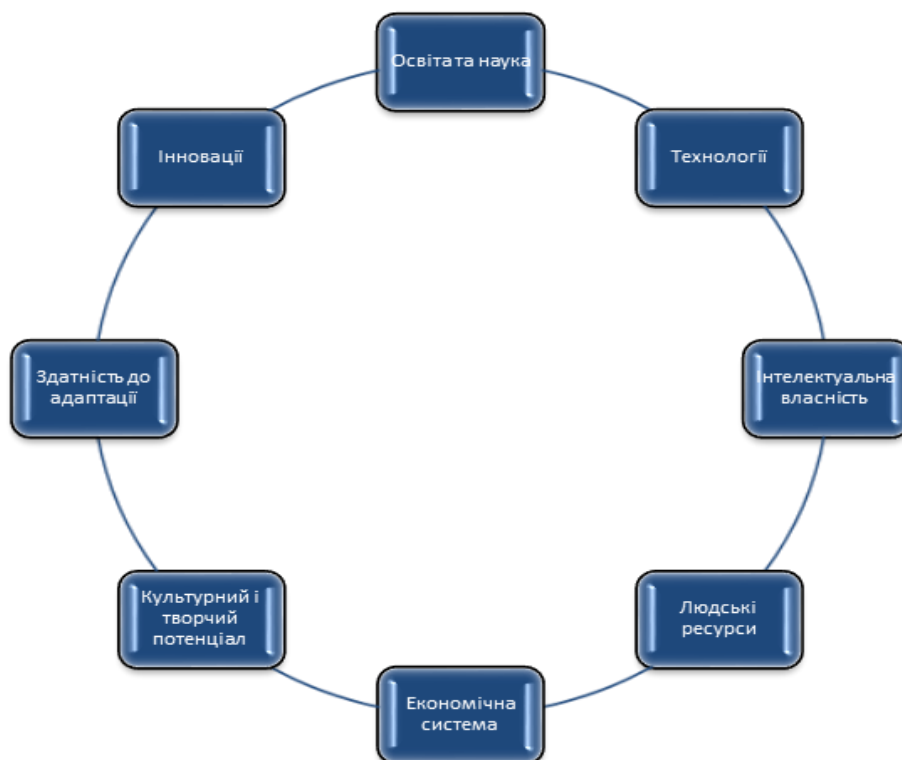

Рис. 1. Складові інтелектуального капіталу країни

Можна виділити ключові елементи інтелектуального капіталу країни:

1. Освіта та наука. Високий рівень освіти та наукових досягнень сприяють розвитку інтелектуального капіталу. Це включає якісну освіту на різних рівнях, наукові дослідження та інновації.

2. Технологічний розвиток. Використання та розвиток сучасних технологій є ключовим для формування інтелектуального капіталу. Сюди насамперед відносимо інформаційні технології, технічні інновації та цифрову трансформацію.

3. Інтелектуальна власність. Захист та використання інтелектуальної власності (авторських прав, патентів, товарних знаків) визначає інтелектуальний капітал країни та її можливості у сфері інновацій.

4. Культурний і творчий потенціал. Розмаїття та багатство культурного та творчого потенціалу сприяють створенню унікальних ідей і концепцій.

5. Людські ресурси. Кваліфікація, творчість та здатність працівників визначають інтелектуальний капітал. Здатність до самовдосконалення та навчання також відіграють важливу роль.

6. Економічна система. Ступінь розвиненості ринкової економіки, підприємницька активність та створення сприятливого середовища для інновацій мають важливий вплив.

7. Здатність до адаптації. Здатність країни швидко адаптуватися до змін у світовій економіці та технологічному прогресі є ключовою для збереження та розвитку інтелектуального капіталу.

8. Інноваційна спроможність. Здатність країни генерувати та впроваджувати інновації у всіх сферах життя визначає її інтелектуальний капітал.

Таким чином, інтелектуальний капітал є важливим джерелом конкурентних переваг для країни, сприяючи стійкому економічному розвитку та впровадженню новаторських рішень. Саме тому багато країн зацікавлені в отриманні готових кваліфікованих кадрів через брак власних фахівців високого рівня, що спричиняє попит на інтелектуальний людський капітал.

Причиною міграції людського капіталу може стати криза економічних, соціальних, політичних та культурних відносин. Щодо інтелектуальної міграції людського капіталу, то її причинами є [1]: різний рівень життя і матеріальної винагороди праці; регіональні особливості рівня безробіття у різних країнах; неможливість реалізувати потенціал в національній економіці; втеча від різного роду переслідувань (релігійних, расових, національних тощо); незахищеність результатів інтелектуальної роботи; кращі можливості для творчості і самореалізації; невизнання результатів праці інтелектуального працівника; відсутність можливості проводити серйозні наукові експерименти; недостатнє науково-інформаційне забезпечення діяльності вчених; бажання і можливість покращити своє економічне становище за рахунок підвищення рівня зарплатні та інших надходжень, грантів та ін.

Міграційні процеси мають вагомий вплив на формування інтелектуального потенціалу в країнах, куди мігранти прибувають, а також на країни, з яких вони від'їжджають. Позитивний вплив міграції може полягати в тому, що мігранти можуть принести з собою знання, навички та ідеї, які збагачують робочу силу та інтелектуальний потенціал країни-отримувача. Вони можуть приносити нову експертизу, культурні та мовні ресурси, щоб розвивати галузі, такі як наука, технології, освіта та мистецтво. З іншого боку, міграція може також мати негативний вплив на країну-постачальника, де відбувається відтік людського капіталу. Це може призвести до втрати інтелектуального потенціалу та талантів і нашкодити соціально-економічному розвитку країни. Крім того, масова еміграція може послаблювати здатність країни до інновацій та конкурентоспроможності. Яскравим прикладом цього є ситуація, що розгортається сьогодні в Україні та сусідніх з нею країнах.

Початок повномасштабної війни 24 лютого 2022 року призвів до невідворотних наслідків, які торкнулися усіх сфер життя нашої країни та кожного українця. Через

загрозу життю і здоров'ю мільйони людей вимушено мігрували зі своїх місць проживання, багато з них виїхали за межі країни. Однак, крім цих важливих загроз, більшість із перелічених вище причин інтелектуальної міграції також мають місце в умовах війни, адже погіршення загального стану економіки впливає на всі макроекономічні показники: знижується ВВП, зростає безробіття, інфляція призводить до зниження купівельної спроможності населення. Відтак, зниження рівня життя та неможливість повноцінно займатися науковими розробками, а також постійний брак фінансування на освіту і науку в умовах воєнного стану негативним чином впливають на інтелектуальний капітал та можливості інтелектуального розвитку.

Нові дослідження дедалі очевидніше вказують: чим довше триває війна, тим більше українських біженців вирішують залишитися за кордоном. Вони знаходять роботу, відкривають бізнес, а діти отримують реальну перспективу вільного доступу на європейський ринок праці з європейською освітою.

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) станом на липень 2023 року: від початку війни за кордон виїхали понад 6,2 млн. українців (цією ж цифрою оперує українське міністерство економіки), із них понад 5,8 млн. опинилися у Європі. Кількість внутрішньо-переміщених осіб (ВПО) в самій Україні оцінюють у 5 млн. людей. Серед тих, хто загалом залишив домівки з початком війни, близько половини – це жінки. Під час воєнного стану чоловікам віком 18-60 років заборонено залишати Україну, тому серед переселенців всередині країни чоловіків значно більше, ніж серед українців за кордоном. Інша значна група – це діти. За даними УВКБ ООН, понад третина із усіх українських біженців за кордоном – це неповнолітні [6].

Тим часом війна може призвести до серйозної втрати інтелектуального потенціалу країни внаслідок різних чинників. Розглянемо основні аспекти, які вплинули на втрату інтелектуального потенціалу України через війну:

1. Загибель людських ресурсів: людські втрати і травми серйозно впливають на інтелектуальний потенціал, особливо якщо серед постраждалих є вчені, фахівці та висококваліфіковані спеціалісти. За час війни Україна втратила сотні відомих людей, які якісно підсилювали її інтелектуальний потенціал.

2. Втрата талановитих наукових та технічних кадрів: внаслідок конфлікту відбувається масштабна еміграція талановитих фахівців, які шукають безпеку та можливості за кордоном. Багато з них можуть отримати привабливі пропозиції на нових місцях і продовжувати свою кар'єру за межами України.

3. Зруйнування інфраструктури та навчальних закладів: війна призвела до знищення науково-дослідницьких центрів, університетів та інших освітніх установ, багато закладів вимушено перемістилися у більш безпечні регіони з метою збереження свого існування, а освітяни та студенти зруйнованих закладів змушені були мігрувати і влаштуватися на нових місцях. Наслідком є суттєва втрата бази для розвитку інтелектуального потенціалу.

4. Втрата інтелектуальної власності, наукових досліджень та проєктів: через військові дії в Україні втрачено результати інтелектуальної власності (руйнування лабораторій, крадіжки, незаконний обмін технологіями), втрата фінансування призвела до зупинення наукових досліджень та інноваційних проєктів.

5. Суттєве зменшення контингенту студентів та учнів: еміграція небезпечна потенційною загрозою втрати значної кількості молоді, які разом із сім'ями виїхали за кордон і приступили там до навчання в загальноосвітніх і вищих закладах освіти. Результатом цього може стати їх небажання повертатися і завершувати навчання в Україні, відповідно інтелектуальний потенціал держави страждає від цього.

6. Соціальні травми та стрес: війна негативно впливає на психічне та емоційне здоров'я населення та його інтелектуальний розвиток і потенціал.

Усі ці фактори суттєво зменшують інтелектуальний потенціал країни, і відновлення його може зайняти значний час та зусилля.

Міграція в умовах війни є складним і важким процесом. Головні проблеми, які виникають у переселенців від війни, включають втрату житла, голод, недостатність медичної допомоги, брак освіти та фінансові труднощі. У таких ситуаціях важливо, щоб міжнародна спільнота та гуманітарні організації надавали допомогу та захист переселенцям. Це може включати надання житла, їжі, медичної допомоги, освіти та іншої необхідної підтримки. Крім того, важливо забезпечити безпеку та захист переселенців від подальшого насильства та експлуатації. Юридичний захист, включаючи статус біженця та право на працю, також має бути гарантованим.

Саме таку політику реалізують більшість країн-партнерів відносно біженців з України: людям пропонується медичне забезпечення, стартова фінансова підтримка, окремі країни надають безоплатне житло, всі біженці мають можливість вивчати мову тієї країни, куди вони переїхали, дітям надається право на освіту тощо. Все це зумовлює сприятливі умови для швидкої адаптації і доволі часто люди вирішують залишитися жити і працювати там, де їх прийняли. Безперечно, для країни, яка втрачає людський капітал, це дуже небажана ситуація, адже для повернення біженців треба насамперед відновити безпеку та мирне життя в країні, а також створити належні умови для праці та навчання її громадян. У випадках масової міграції від війни також важливо займатися дипломатичними зусиллями для досягнення політичного врегулювання конфлікту та зменшення числа біженців. Це може допомогти зменшити потребу в переселенні та сприяти поверненню людей до їхніх домівок та нормального життя.

Однак є й інша сторона цієї проблеми, і стосується вона країн-імпортерів людських ресурсів, які можуть значною мірою збагатити свій інтелектуальний потенціал за рахунок іммігрантів. Вплив міграційних процесів на формування інтелектуального потенціалу є складним і багатоаспектним. Один із основних факторів, що впливають на цей процес, - це освіта. У залежності від освіти та кваліфікаційних здібностей мігрантів, вони можуть зробити певний внесок у розвиток інтелектуального потенціалу країни, куди вони переїжджають. Другим важливим фактором є політика і умови праці. Якщо імміграційна політика сприяє притоку висококваліфікованих мігрантів і створює сприятливі умови для їх працевлаштування та професійного зростання, це може позитивно вплинути на розвиток інтелектуального потенціалу. Успішна інтеграція іммігрантів в нове суспільство також відіграє значну роль: якщо вони мають можливість вивчати мову країни, отримувати освіту і проходити професійні курси, то зможуть швидше адаптуватись і внести свій вклад у громадський та економічний розвиток приймаючої країни. Здійснення таких заходів дозволяє мігрантам отримувати необхідні навички для працевлаштування та підвищення свого соціального статусу. Крім того, вони можуть принести свої знання і культурний досвід у нове суспільство і цим його збагатити. Таким чином, ефективне управління міграційними процесами може сприяти формуванню багатонаціонального та інтелектуально розвинутого суспільства, що сприяє соціальному та економічному розвитку країни.

Важливо стимулювати інтеграцію мігрантів шляхом надання різноманітних можливостей для їхнього розвитку і активної участі у житті суспільства. Враховуючи всі ці фактори, міграційні процеси можуть мати позитивний вплив на формування інтелектуального потенціалу країни, проте це вимагає систематичної роботи з боку уряду, освітніх установ і суспільства загалом.

У випадку України слід пам'ятати також про внутрішню міграцію, адже внаслідок окупації частини території, а також ведення активних бойових дій на окремих напрямках та постійні обстріли населених пунктів, які знаходяться близько до лінії розмежування з ворогом, значна частина українців стали вимушеними переселенцями. Цілі родини мігрували у більш безпечні регіони країни, головним чином центральної та західної України. Це спричинило низку проблем, які потрібно невідкладно вирішувати, адже у випадку неможливості реалізації потенціалу таких людей на нових місцях вони також можуть стати емігрантами, шукаючи кращих умов життя і праці за кордоном. Для того,

щоб не втратити цю частину людського капіталу, державі необхідно вжити відповідні заходи із запобігання цієї ситуації.

Управління інтелектуальним потенціалом в контексті внутрішньої міграції передбачає розробку та впровадження стратегій, що сприяють ефективному використанню та розвитку людських ресурсів всередині країни. Ключові аспекти управління інтелектуальним потенціалом в цьому контексті зображені на рис. 2.

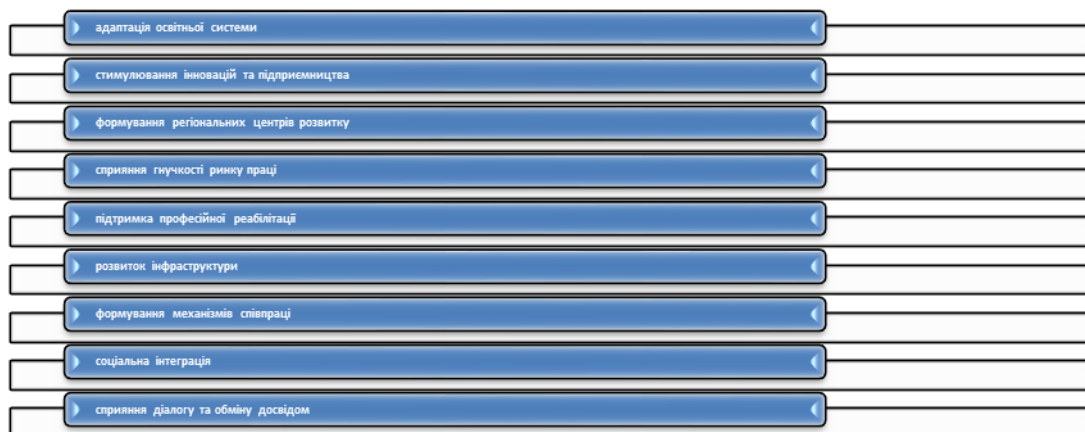

Рис. 2 – Ключові аспекти управління інтелектуальним капіталом в контексті внутрішньої міграції

Отже, першим важливим кроком є адаптація освітньої системи для забезпечення навчання, яке враховує потреби регіонів, куди здійснюється внутрішня міграція, а саме спеціальні програми підготовки та розвитку можуть допомагати інтеграції переселенців в нових місцях. Також необхідно сприяти розвитку інновацій та підприємництва в регіонах прийому для залучення інтелектуального потенціалу та стимулювання його розвитку. Такі програми вже існують, зокрема є розроблені напрями фінансування бізнес-проектів для переселенців з метою розвитку малого і середнього бізнесу та підприємництва на нових місцях їхнього проживання. Необхідно також створювати регіональні центри розвитку для об'єднання зусиль фахівців, науковців та підприємців у спільних проєктах. Створення гнучкої системи ринку праці дозволить швидко реагувати на зміни в обсязі та розподілі робочих сил. Надання підтримки для професійної реабілітації осіб, які переїжджають, включаючи перекваліфікацію та підвищення кваліфікації – це один ефективний спосіб використання інтелектуального і трудового капіталу, який активно реалізується через регіональні центри зайнятості. Потрібно також забезпечити розвиток інфраструктури в регіонах прийому для створення зручних умов для роботи та життя та створювати механізми співпраці між регіонами та бізнес-структурами для обміну інтелектуальним потенціалом та інноваційними ідеями. Здійснення заходів для соціальної інтеграції мігрантів допоможе їм швидше адаптуватися та зробити свій внесок у розвиток нового регіону, а організація діалогу та обміну досвідом між регіонами сприятиме вивченню найкращих практик управління інтелектуальним капіталом в умовах внутрішньої міграції.

Усі ці заходи можуть сприяти оптимальному інтелектокористуванню в умовах внутрішньої міграції та сприяти сталому розвитку регіонів.

Висновки. У підсумку варто зазначити, що в епоху високих технологій та цифрової трансформації інтелектуальний потенціал країни має особливо важливе значення для розвитку сучасного розвиненого суспільства. Поняття інтелектуального капіталу країни окреслено як набір нематеріальних ресурсів, які визначають інноваційність, креативність та здатність країни виробляти і використовувати знання для досягнення економічного зростання та конкурентоспроможності. Воно охоплює різноманітні сфери, включаючи освіту, науку, технології, культуру та інтелектуальну власність. Доведено, що міграція має

суттєвий вплив на інтелектуальний потенціал країни, причому наслідки її відрізняються: для країни-експортера людського капіталу вони негативні, оскільки втрачається не лише інтелектуальний капітал, але й потенціал, а для приймаючої країни наслідки скоріше позитивні, адже вона отримує підготовлених фахівців, які після адаптаційного періоду готові працювати і примножувати інтелектуальні цінності в нових умовах. Надзвичайні умови, такі як військові конфлікти, природні катастрофи або епідемії, можуть впливати на зростання міграційних процесів, як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях. Одним із викликів є збереження та використання інтелектуального потенціалу країни в умовах міграції. Для цього потрібно розробляти політику, спрямовану на залучення талановитих фахівців (внутрішніх і зовнішніх мігрантів) із забезпеченням захисту їх прав і можливостей для професійного та особистого розвитку. Крім того, важливо забезпечити умови для збереження та розвитку інтелектуального потенціалу країни. Це може бути досягнуто шляхом створення стимулюючого середовища для науково-дослідного розвитку, підтримки освітніх програм і проєктів, просування інновацій та технологічного розвитку. Зрозуміло, що в умовах війни на це катастрофічно не вистачає коштів, однак залучення експертів із зарубіжжя, співпраця з міжнародними організаціями та партнерами можуть стати вирішенням даної проблеми і сприяти управлінню інтелектуальним потенціалом в умовах міграції. Важливо також встановити механізми обміну знаннями та передачі досвіду, щоб забезпечити ефективний розвиток і використання інтелектуальних ресурсів із врахуванням результатів інтелектуальних надбань науковців зарубіжних країн.

Доведено, що міграція є складною проблемою, і вирішення її потребує спільних зусиль країн, міжнародних організацій та громадськості. Управління інтелектуальним потенціалом в умовах активної міграції є важливим елементом стратегії розвитку країни. Розумний підхід до цього питання допоможе забезпечити стійкий розвиток, зміцнення економіки та соціальну стабільність країни.

Література

1. Басва О. (2023). Причини та наслідки інтелектуальної міграції людського капіталу. *Економіка та суспільство*, №52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-13>
2. Петренко В., Кісь С., Гуменюк В. (2018). Інтелектокористування як функція життєвої активності соціуму. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, №1(13), с. 104-110. URL: <https://rsglobal.pl/index.php/ijite/article/view/630/614>
3. Островський І., Рибак Г. (2019). Освітні аспекти міжнародної інтелектуальної міграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 25, ч.2, с.42-45. URL: <http://surl.li/qgbiw>
4. Шиманська К. (2019). Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій. *Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук*. Вінниця, 40 с. URL: <file:///C:/Users/Asus/Downloads/6483-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-13022-1-10-20190503.pdf>
5. Носова Т. (2014). Економічна сутність категорії «інтелектуальний капітал». *Механізм регулювання економіки*, No 2, с. 159-166. URL: https://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/acticles/issue_21/TANYA_I_NOSOVAThe_Economic_Essence_of_the_Category_of_Intellectual_Potential.pdf
6. Зануда А. (2023). Скільки українців не повернуться з-за кордону і чим це загрожує Україні. *BBC Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c06e1y0lv80o>
7. Zelinska, H., Andrusiv, U., Galtsova, O., Dmytrechenko, M. (2021). Management of Social Risks and their Impact on the Spheres of Human Life in the Conditions of Sustainable Development of Ukraine. *PROBLEMY EKOROZWOJU*, 16(2), 116-124 doi:10.35784/pe.2021.2.12

8. Andrusiv U., Zelinska H., Galtsova O., Seleznova O., Bahorka M., & Yurchenko N. (2022). Socio-economic development in the context of using reasonable specialization in the economy of Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(43), 248–258. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.43.2022.3729>

9. Simkiv, L., Andrusiv, U., Kupalova, H., Goncharenko, N., Dzoba, O., Yushkevych, O. (2022). Concentration of entrepreneurial activity in the regions of Ukraine in the context of sustainable development. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(44), 347–356. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3776>

10. Zelinska, H., Andrusiv, U., Protsyshyn, A., Vyshnevskaya, O., Dovgal, O., & Sydor, H. (2022). Innovative development of Ukraine: competitiveness of enterprise staff in the context of globalization changes. *Journal of Hygienic Engineering & Design*, 40. pp. 294- 303.

References

1. Bayeva O. (2023). Prychyny ta naslidky intelektual'noyi mihratsiyi lyuds'koho kapitalu. *Ekonomika ta suspil'stvo*, №52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-13>

2. Petrenko V., Kis' S., Humenyuk V. (2018). Intelektokorystuvannya yak funktsiya zhyttyevoyi aktyvnosti sotsiumu. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, №1(13), s. 104-110. URL: <https://rsglobal.pl/index.php/ijite/article/view/630/614>

3. Ostrovs'kyi I., Rybak H. (2019). Osvitni aspekty mizhnarodnoyi intelektual'noyi mihratsiyi. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*. Vypusk 25, ch.2, s.42-45. URL: <http://surl.li/qgbiw>

4. Shymans'ka K. (2019). Mizhnarodna mihratsiya lyuds'kykh resursiv v umovakh heoekonomichnykh transformatsiy. Avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovooho stupenya doktora ekonomichnykh nauk. *Vinnytsya*, 40 s. URL: <file:///C:/Users/Asus/Downloads/6483-D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-13022-1-10-20190503.pdf>

5. Nosova T. (2014). Ekonomichna sutnist' katehori «intelektual'nyy kapital». *Mekhanizm rehulyuvannya ekonomiky*, No 2, s. 159-166. URL: https://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/acticles/issue_21/TANYA_I_NOSOVAThe_Economic_Essence_of_the_Category_of_Intellectual_Potential.pdf

6. Zanuda A. (2023). Skil'ky ukrayintsiv ne povernut'sya z-za kordonu i chym tse zahrozhuye Ukraini. *BBC Ukrayina*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c06e1y0lv80o>

7. Zelinska, H., Andrusiv, U., Galtsova, O., Dmytrenko, M. (2021). Management of Social Risks and their Impact on the Spheres of Human Life in the Conditions of Sustainable Development of Ukraine. *PROBLEMY EKOROZWOJU*, 16(2), 116-124 [doi:10.35784/pe.2021.2.12](https://doi.org/10.35784/pe.2021.2.12)

8. Andrusiv U., Zelinska H., Galtsova O., Seleznova O., Bahorka M., & Yurchenko N. (2022). Socio-economic development in the context of using reasonable specialization in the economy of Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(43), 248–258. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.43.2022.3729>

9. Simkiv, L., Andrusiv, U., Kupalova, H., Goncharenko, N., Dzoba, O., Yushkevych, O. (2022). Concentration of entrepreneurial activity in the regions of Ukraine in the context of sustainable development. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(44), 347–356. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3776>

10. Zelinska, H., Andrusiv, U., Protsyshyn, A., Vyshnevskaya, O., Dovgal, O., & Sydor, H. (2022). Innovative development of Ukraine: competitiveness of enterprise staff in the context of globalization changes. *Journal of Hygienic Engineering & Design*, 40. pp. 294- 303.